

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Divisie Victimologie

Aarten, P.; Bosma, A.; Doorn, J. van; Reemst, L. van; Janssen, J.; Belloir, A.; ...
; Ras, I.

Citation

Aarten, P., Bosma, A., Doorn, J. van, & Reemst, L. van. (2024). Divisie Victimologie. In J. Janssen, A. Belloir, T. van den Berg, A. Coomans, J. Hiah, J. Houtmortels, ... I. Ras (Eds.), *Vijftig jaar Nederlandse Vereniging voor Criminologie* (pp. 122-128). Den Haag: Boom Criminologie. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4211746>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4211746>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

VIJFTIG JAAR NEDERLANDSE VERENIGING VOOR CRIMINOLOGIE

Jubileumbundel

Redactie:

**JANINE JANSSEN
ALEXANDRE BELLOIR
TOM VAN DEN BERG
ANNE COOMANS
JING HIAH
JULIA HOUTMORTELS
ROMÉE KLIS
HANNAH KOOL
VERONICA NAGY
ILSE RAS**

Boom

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2024 NVC | Boom (Den Haag)

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet of de repressieregeling van Stichting Reprerecht dient daarvoor een billijke vergoeding te worden voldaan aan Stichting Reprerecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprerecht.nl). Voor het verveelvoudigen en openbaar maken van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave als toelichting bij het onderwijs, bijvoorbeeld in een (digitale) leeromgeving of een reader (art. 16 Auteurswet), dient een regeling te worden getroffen met Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-4730-230-8

ISBN 978-94-0011-450-0 (e-book)

NUR 741

www.boom.nl

www.boom.nl/criminologie

20 Divisie Victimologie

Pauline Aarten (Universiteit Leiden), Alice Bosma (Universiteit van Tilburg), Janne van Doorn (Universiteit Leiden) & Lisa van Reemst (Vrije Universiteit)

De start van de (divisie) Victimologie

De divisie Victimologie van de NVC is jong te noemen: in 2022 is deze opgericht door de auteurs van deze bijdrage. De oprichting van deze divisie kent daarmee een treffende parallel met de victimologie als veld: vergeleken met andere disciplines is de victimologie een relatief jonge discipline. Pas sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw spreken we van de victimologie als wetenschappelijke discipline: de wetenschappelijke studie die betrekking heeft op de reikwijdte, aard en oorzaken van slachtofferschap door criminaliteit, de consequenties voor betrokkenen en reacties daarop door de samenleving, waaronder de politie en het strafrechtssysteem en slachtofferhulp.

Ook met de rechtspositie van slachtoffers is een parallel te trekken: lange tijd is het slachtoffer een 'vergeten' stem geweest in de strafrechtssketen. Inmiddels is het slachtoffer niet meer weg te denken uit de strafrechtelijke context, en blijven slachtofferrechten, vormen van slachtofferhulp en alternatieve geschilbeslechting zoals herstelbemiddeling, zowel qua aantal als invulling ervan, in ontwikkeling. Maar ook die ontwikkeling is dus jong te noemen.

In de afgelopen jaren zien we dan ook een groei in het aantal victimologen. Het International Victimology Institute Tilburg (INTERVICT, 2005-2020), een belangrijk instituut voor de victimologie in Nederland, heeft met haar master Victimology and Criminal Justice (2012-2020) vele victimologen opgeleid om op verschillende manieren in de praktijk en wetenschap de positie van slachtoffers op zowel nationaal als internationaal niveau te verbeteren. Hoewel het victimologisch onderwijs als zelfstandige studierichting in Nederland weer van het toneel is verdwenen, gebruiken steeds meer (jonge) wetenschappers victimologische kennis in hun onderzoek. In navolging van initiatieven zoals het victimologische onderzoeksprogramma dat het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in 2019 heeft gelanceerd,¹ en het in 2020 opgerichte kennisnetwerk Victimologie in Neder-

¹ <https://nscr.nl/fonds-slachtofferhulp-en-het-nscr-gaan-samenwerken/>.

land (ViNe),² kon een divisie Victimologie van de NVC daarom niet meer uitblijven. Dankzij deze initiatieven weten onderzoekers en praktijkprofessionals elkaar steeds beter te vinden, wat een positief effect heeft op victimologisch onderzoek, beleid en praktijk. Op alle vlakken is ‘de victimologie’ dus gegroeid en is er steeds meer oog voor het verbeteren van de positie en het welzijn van slachtoffers. De divisie Victimologie is *here to stay*.

De *do's* en *don'ts* in de victimologie

‘De victimologie bloeit’, een gegeven dat door vele victimologen wordt onderstreept. Voor een overzicht van ontwikkelingen in de victimologie verwijzen wij de lezer graag door naar het handboek *Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk* (2023). In deze bijdrage willen we graag stilstaan bij het interdisciplinaire karakter en de focus van de (divisie) Victimologie vandaag de dag.

Het interdisciplinaire karakter van de (divisie) Victimologie

Een belangrijk kenmerk van ‘de victimologie’ is het interdisciplinaire karakter van het victimologische veld: onderzoekers en praktijkprofessionals uit verschillende disciplines bestuderen victimologische thema's, terwijl ze zichzelf niet altijd ‘een victimoloog’ zouden noemen. Noties uit de criminologie, rechtswetenschap, sociologie, (subdisciplines van de) psychologie en filosofie komen samen en worden met elkaar verbonden in de victimologie. Dit interdisciplinaire karakter maakt de victimologie veelbelovend in het aanpakken van belangrijke victimologische vraagstukken.

In het begin werden de meeste vraagstukken gerelateerd aan slachtofferschap vooral geplaatst in het strafrechtelijk traject. Misschien wel een van de bekendste termen uit de victimologie is ‘secundaire victimisatie’: de negatieve reactie op slachtoffers omdat zij slachtoffer zijn geworden, bijvoorbeeld de schuld bij het slachtoffer leggen. De ervaring die onderzoek naar dit fenomeen in gang zette, was de zogenoemde ‘*second rape*’: het gevoel van slachtoffers van zedendelicten dat zij tijdens het politieverhoor zoveel vernederende vragen moesten beantwoorden dat de negatieve impact bijna op één lijn kwam met het primaire slachtofferschap.

De oververtegenwoordiging van studies die zich richten op (seksueel) geweld tegen vrouwen en kinderen is dan ook goed te verklaren. Toch passeren ook

² <https://victimologie.nl/nieuws/vinevanstart/>.

andere en vernieuwende thema's steeds meer de revue. Denk aan slachtofferschap van cybercriminaliteit, haatmisdrijven, organisatiecriminaliteit en slachtofferschap in het verkeer of van grootschalige incidenten. Maar ook gevoelig liggende thema's zoals liegende slachtoffers of de overlap tussen slachtoffers en daders worden steeds minder geschuwd in de victimologie. Met deze divisie Victimologie dragen we bij aan het samenbrengen en in stand houden van deze diversiteit.

Dat sommige victimologische onderwerpen gevoelig liggen, heeft de geschiedenis van de victimologie wel bewezen. Zo werden slachtoffers in eerste instantie – dan hebben we het over de eerste helft van de twintigste eeuw – beschreven op basis van hun bijdrage aan het slachtofferschap (*victim precipitation*), of zelfs (mede)schuld hierin (*victim blaming*). Deze kijk op en onderzoek naar slachtoffers resulteerde in de twintigste eeuw in een tegenbeweging vanuit het feminisme. Het eerder genoemde *victim blaming* kan nu overduidelijk als *not done* worden beschouwd. Dit maakt dat onderzoek naar kenmerken van slachtoffers, wanneer dat verder gaat dan bijvoorbeeld alleen sociaal-demografische kenmerken, gevoelig is gaan liggen. In de laatste decennia is er gelukkig wel weer aandacht voor slachtofferkenmerken. Dit keer vanuit onder andere het idee dat het belangrijk is om slachtofferschap te voorkomen als dat mogelijk is. Daarvoor is een veelzijdig perspectief nodig: er moet niet alleen aandacht zijn voor dader-, delict-, en situationele kenmerken, maar ook voor kenmerken van het slachtoffer. Vanuit die benadering is onderzoek naar slachtofferkenmerken meer geaccepteerd. Aan volgende generaties criminologen die geïnteresseerd zijn in de victimologie zouden we dus ook willen meegeven vragen te (durven) stellen, maar ook aandacht te hebben voor de gevoeligheden die er (mogelijk) zijn bij de vragen en daarvan te leren.

Het eerdergenoemde interdisciplinaire karakter houdt het victimologische veld scherp: het forceert om een fenomeen als slachtofferschap altijd vanuit meerdere perspectieven te bekijken en (proberen) te begrijpen. Dat geldt voor zowel een inhoudelijke invulling van de victimologie (welke thema's krijgen aandacht) als de methodologische aanpak van onderzoeksproblemen. Het is niet voor niets dat het sociaal-constructivistische perspectief op slachtofferschap – de veranderlijkheid van wie we als slachtoffer zien en waarom – een prominente rol speelt in de studie naar slachtofferschap. Maar ook op het vlak van interventies kan er inspiratie opgedaan worden uit andere disciplines. Zoals Jan van Dijk, emeritus hoogleraar en grondlegger van de victimologie in Nederland, treffend aangeeft in het boek *Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk* (2023, p. 45): 'Wellicht zal een synthese van nieuwe victimologische inzichten

betreffende de uitwerking van het recht [van] slachtoffers en nieuwe klinische kennis over hoe slachtoffers met psychische problemen het beste kunnen worden behandeld ooit nog eens leiden tot een geïntegreerde “victimagogiek”.

De boekpresentatie van ‘Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk’ in april 2023. Het boek is tijdens de presentatie overhandigd aan Franc Weerwind, toenmalig minister voor Rechtsbescherming door redactieleden, waaronder divisieleden.

Van links naar rechts: Antony Pemberton, Lisa van Reemst, Janne van Doorn, Franc Weerwind, Maarten Kunst, Erwin Muller, Jelle Brands.

Een beleidsgerichte maar ook evidence-based focus in de (divisie) Victimologie

Daarnaast is de huidige victimologie sterk beleidsgericht. De victimologische onderzoeksagenda kijkt niet alleen naar de aard en omvang van slachtofferchap, maar ook hoe de positie van het slachtoffer verbeterd kan worden wat betreft hulp en recht. De praktijk heeft veel oog voor het verbeteren van de positie en het welzijn van slachtoffers en er bestaan vele organisaties en diensten die psychologische en juridische hulp verlenen aan slachtoffers. Maar de victimologie blijft onderzoeken wat écht werkt in de ondersteuning van slachtoffers, en waar interventies blijven bij goede bedoelingen (positief gezegd) of

(negatief gezegd) politiek gewin in naam van zogenoemde slachtofferbelangen. In 2023 is vanuit samenwerking tussen wetenschappers en praktijkprofessionals het boek *What works: Effectieve ondersteuning voor slachtoffers* gepubliceerd. In dit boek wordt een overzicht gegeven van bestaande interventies voor slachtoffers en wat bekend is over haar effectiviteit. Dit boek is een mooi voorbeeld van het belang van beleidsonderzoek dat hoognodig is om de positie van slachtoffers te versterken. Maar het benadrukt ook het belang dat de wetenschap en de praktijk samenwerken om de positie van slachtoffers te verstevigen en hun de best mogelijke hulp te bieden om de korte- en langetermijnevolgen te verminderen dan wel te voorkomen. Dit is ook de reden waarom de divisie Victimologie openstaat voor zowel wetenschappers als praktijkprofessionals. In samenwerking kunnen we meer bereiken.

Tegelijkertijd willen we benadrukken dat er door victimologen kritisch en *evidence-based* gewerkt wordt. Van buiten krijgt de victimoloog wel eens het verwijt een 'slachtofferknuffelaar' te zijn. De samenwerkende victimoloog stoelt haar³ onderzoek op een sterk theoretisch fundament dat steeds verder wordt uitgebouwd. De kennisbasis van de victimoloog wordt op velerlei terreinen aangevuld. We benoemen een aantal ontwikkelingen op verschillende kernterreinen van de victimologie.

Binnen de victimologie als (straf)rechtswetenschap wordt steeds meer onderzoek gedaan naar de momenten dat het slachtoffer niet verder of niet langer wordt ondersteund in het proces van aangifte tot veroordeling: hoe is de toegang tot het recht? Hoe kunnen we zorgen dat regels die niet worden nageleefd een remedie krijgen? En welke alternatieven zijn er voor het strafrecht? Bij dat laatste kan bijvoorbeeld worden gedacht aan herstelrechtelijke voorzieningen.

Internationaal gezien worden er winsten geboekt op het terrein dat dicht bij *transitional justice* ligt. De ervaringen van grote groepen slachtoffers van complexe, langdurige en zeer ernstige vormen van slachtofferschap leveren belangrijke inzichten voor de manier waarop een samenleving een weg kan zoeken richting herstel en rechtvaardigheid.

Binnen de victimologie als sociaalwetenschappelijk vraagstuk worden theorieën die al in de jaren tachtig aandacht kregen binnen de criminologie en victimologie verder verfijnd om beter te reflecteren op de betekenis van slachtofferschap. Labeling theorie, Ideal Victim en Belief in a Just world zijn enkele

3 Met de keuze voor 'haar' in plaats van 'zijn' merken we hierbij terloops op dat er opvallend veel vrouwen werkzaam zijn in het victimologisch werkveld.

voorbeelden. Een belangrijke toevoeging is ook de stroming van de culturele victimologie, die een goed oog heeft voor de heterogeniteit van slachtofferschap en de reactie daarop.

Ook de narratieve victimologie moet worden genoemd. In verschillende wetenschapsvelden is de afgelopen jaren geschreven over de *narrative turn*, waarbij wetenschappers voorstellen meer aandacht te schenken aan verhalen. Narratieve victimologie verwijst naar de studie en analyse van verhalen die slachtoffers vertellen over hun ervaringen met trauma, misdaad of onrecht. In plaats van louter te focussen op de feitelijke gebeurtenissen, onderzoekt narratieve victimologie de manier waarop slachtoffers hun verhaal construeren en betekenis geven aan hun ervaringen. Deze benadering draagt bij aan een dieper begrip van het complexe en dynamische karakter van slachtofferschap.

De (nabije) toekomst van de victimologie

In een beknopte opsomming als deze ontkomen we er niet aan om, zoals hierboven, de vorderingen in de victimologie enigszins gefragmenteerd te brengen. In werkelijkheid worden de verschillende vakgebieden meer en meer met elkaar verweven tot zij uiteindelijk herkend beginnen te worden als een zelfstandige discipline: de slachtofferwetenschap. De toekomst van de victimologie ziet er veelbelovend uit, vol met potentiële richtingen en kansen maar ook met uitdagingen. Hoewel jong is de victimologie de kinderschoenen zo langzamerhand wel ontgroeid. Met een interdisciplinaire blik en de voortdurende vooruitgang in technologie, theorie en onderzoekstechnieken zullen we steeds meer inzicht krijgen in de behoeften en ervaringen van slachtoffers omtrent hun slachtofferschap, hulp en recht. Dit zal leiden tot nieuwe benaderingen en interventies om slachtoffers te ondersteunen en te beschermen.

Toch is er nog wel werk aan de winkel. Er liggen nog veel kansen voor de victimologie om een blik te werpen op andere, ook minder voor de hand liggende, disciplines, zowel qua onderzoek, beleid als praktisch. Denk aan de rol van artificiële intelligentie (AI) en de inzet van andere virtuele middelen bij slachtofferschap: zo zou het mogelijk kunnen worden om via een virtuele mediation toch in gesprek te gaan met een dader die niet wil of met iemand die plotseling overleden is. Daarnaast zou er meer aandacht kunnen komen voor de slachtoffers die op dit moment nog weinig wetenschappelijke aandacht krijgen, zoals slachtofferschap in de LHBTIQA+-gemeenschap of slachtoffers van milieudelicten. En wanneer we een kijkje nemen in de keuken van

onze grote zus criminologie, waarbij recentelijk aandacht is voor criminaliteit in de ruimte, sluiten we niet uit dat slachtofferschap in de ruimte ook nog een onderwerp op de onderzoeksagenda wordt. Het is belangrijk om open en inclusief te blijven in het werk wat wij doen zodat geen enkel slachtoffer vergeten wordt. Daarnaast moeten we blijven werken aan de herkenning en erkenning van slachtoffers zodat slachtoffers zich ook als zodanig identificeren en zich kenbaar maken. Alleen dan kunnen we hun de hulp bieden die ze nodig hebben.

Kortom, de toekomst van de victimologie zal gekenmerkt worden door voortdurende groei en ontwikkeling. Door samen – als wetenschapper, beleidsmedewerker en professional – te werken en te blijven streven naar verbetering, kunnen we een positieve impact hebben op het leven van slachtoffers.